

เมืองศิลปะศรีเทพ เขาคมอรัตน์: การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว
เชิงสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรม*

Si Thep Artistic City Khao Thamorat Developing Creative
Tourism Areas Cultural Heritage Conservation

พระครูสุตพัชรบัณฑิต (ธนกร กิตติปัญญา/สร้อยศรี) และกษิธิศ รอดน้อย
Phrakhru Sutapatcharabundit (Thanakorn Kittipañño/Soisri) and Kasidit Rodno
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง, ประเทศไทย
Mahulalongkornrajavidyalaya University, Phokhunphamuang Buddhist College, Thailand
Corresponding Author, E-mail: phatcharabundit.07@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปกรรมทางศาสนา เขาคมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมเขาคมอรัตน์เมืองศิลปะศรีเทพ เพชรบูรณ์ และ 3) การพัฒนาการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เมืองศิลปะศรีเทพ เขาคมอรัตน์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความรู้ ความเป็นมา และพัฒนาการของศิลปกรรมทางศาสนาเขาคมอรัตน์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) จำนวน 37 รูป/คน เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

- ประวัติศาสตร์เขาคมอรัตน์ เป็นเขาธรรมชาติดีความโดดเด่น โดยมีส่วนแกนกลางของถ้ำที่เกิดจากหินย้อยเป็นแนวยาวลึกเข้าไปภายใน ส่วนที่เป็นผนังของแกนถ้ำเป็นที่แกะสลักประติมากรรมนูนต่ำ รูปพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ธรรมจักรและเจดีย์ ประติมากรรมภายในถ้ำคมอรัตน์
- การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขาคมอรัตน์ สามารถจัดลำดับได้ 2 ขั้นตอน ขั้นการซ่อมแซมและขั้นการดำรงรักษาส่วนที่ดีเด่น การมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน จำแนกได้ 4 แนวทาง คือ (1) การส่งเสริมการเรียนรู้ (2) การปลูกจิตสำนึก (3) การสร้างและพัฒนามัคคุเทศก์ และ (4) การเสริมสร้างภูมิทัศน์ทาง

*ได้รับบทความ: 27 กันยายน 2567; แก้ไขบทความ: 12 ธันวาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 16 ธันวาคม 2567

Received: September 27, 2024; Revised: December 12, 2024; Accepted: December 16, 2024

พระพุทธศาสนา การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์เขาดมอรัตน์ คือ (1) เครือข่ายมัคคุเทศก์รุ่นใหม่ (2) เครือข่ายฐานข้อมูลและทรัพยากรพุทธศิลปกรรม และ (3) เครือข่ายพุทธศิลปกรรม

3. การพัฒนาการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้าง สรรค์ พบว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บนฐานอัตลักษณ์ ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ ศิลปะวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา เอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะถิ่นเขาดมอรัตน์โดยสามารถนำจุดแข็งในแต่ละองค์ประกอบ มาใช้ในการพัฒนาต่อยอดให้เป็นส่วนสำคัญในการบริหารจัดการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: เมืองศิลปะศรีเทพ; เขาดมอรัตน์; การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว; วัฒนธรรม

Abstract

The purposes of this research were: 1) Study history and religious art at Khao Thammarat Historical Park, Si Thep, Phetchabun. 2) Study of the participation of temples and communities in the conservation of Buddha statues at Khao Thammarat, Si Thep Art City, Phetchabun, and 3) Development of cultural heritage resource management in creative tourism area, Sri Thep Art City, Khao Thammarat. This is qualitative research and action research by collecting field data with interviews about knowledge, history and development of Khao Thammarat religious art. By using in depth Interview number 37 monks or people. To analyze data, to summarize research results.

The results revealed that:

1. Khao Thammarat is a natural mountain with outstanding features. There is a core of the cave formed by stalactites that extend deep inside. The walls of the cave core are carved with bas-relief sculptures, Buddha statue, Bodhisattva, Dharmachakra and Chedi, sculptures inside Khao Thammarat Cave.

2. Preservation of Buddhist art at Khao Thammarat, can be arranged in 2 steps They were the repair stage and the stage of maintaining the outstanding parts. Participation of temples and communities can be classified into 4 approaches: 1) Promoting learning, 2) To Instill Conscience, 3) Tour guide development, and 4) Enhancing the Buddhist landscape.

3. Development of cultural heritage resource management in creative tourism areas found that creative tourism management on the basis of identity consists of: Historical, arts and culture, way of life, knowledge, uniqueness, local identity of Khao

Thamor Rat to use the strengths of each element to further develop into an important part of tourism management services.

Keywords: Si Thep Artistic City; Khao Thamorat; area development Tourism; Cultura

1. บทนำ

ประวัติศาสตร์ศรีเทพยังมีพุทธศิลปกรรมของเขามอรัตน์ ตั้งอยู่ในเขตตำบล โคกสะอาด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ห่างจากเมืองศรีเทพไปทางทิศตะวันตก ระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นศาสนสถานที่ดัดแปลงจากถ้ำหินปูนธรรมชาติ ภายในถ้ำมีคูหาเดี่ยวหันหน้าไปทางด้านทิศเหนือ ขนาดความกว้างประมาณ 4.6 เมตร สูง 13 เมตร และความยาวประมาณ 20 เมตร บริเวณเกือบกึ่งกลางคูหา มีเสาหินปูน ธรรมชาติซึ่งสามารถเดินวนได้โดยรอบ ปรากฏประติมากรรม สลักนูนต่ำรูปพระพุทธรูปประทับยืนอยู่บนฐานดอกบัว พระหัตถ์ทั้งสองข้างอยู่ในอิริยาบถแสดงธรรม และรูปพระโพธิสัตว์ ส่วนผนังถ้ำด้านในปรากฏภาพสลักรูปพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ สรูปเจดีย์ธรรมจักร และพระโพธิสัตว์รวมจำนวนทั้งหมด 11 องค์ (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2550) รูปพระโพธิสัตว์บางองค์มีลักษณะทางศิลปกรรม คล้ายกับประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์ที่พบในเขตที่ราบสูงโคราช แถบอำเภอประโคนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และบ้านโตนด อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับศิลปะเขมรแบบกำพงพระ และคล้ายคลึงกับประติมากรรมรูป พระโพธิสัตว์ที่พบจากเมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี ภาพประติมากรรมในโบราณสถาน ถ้ำเขามอรัตน์นี้เกี่ยวเนื่องกับคติความเชื่อในพุทธศาสนาแบบนิกายมหายาน กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14

พุทธศิลปกรรมหรือพุทธศิลป์ ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นพุทธศิลป์คือ ความงดงามทางด้านศิลปะ ในพระพุทธศาสนาความงามของธรรมชาติ ถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อถึงปรัชญาของพระพุทธเจ้า เพราะเป็นการเสริมสร้างความรู้สึกรัก ความนึกคิด ความเข้าใจ และรู้จักการปล่อยวาง สามารถเป็นสื่อในการเข้าใจ เข้าถึงธรรมะที่ลึกซึ้งได้ พุทธศิลป์ เป็นคำผสมระหว่างคำว่า “พุทธ” ซึ่งหมายถึง ผู้รู้ ผู้มีปัญญา ผู้รู้ดีแล้ว ผู้เบิกบาน ท่านผู้รู้หรือยัสส การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักวิธีการ อย่างถูกวิธีอีกด้วย มิฉะนั้นความพยายามในการอนุรักษ์ก็จะเป็นการทำลาย หากพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลและไม่เห็นถึงความสำคัญหรือไม่เข้าใจ ในหลักการอาจทำให้พุทธศิลปกรรมนี้เสื่อมสภาพลงเร็วกว่าเท่าที่ควร แต่หากพระสงฆ์และชุมชนให้ความสำคัญของปัญหาดังกล่าวก็จะช่วยกันรักษาและคอย ให้ความรู้ชี้แนะกับชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของพุทธศิลปกรรม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2550) และสร้างจิตสำนึกว่าพุทธศิลปกรรมเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติ ที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้มีอายุยืนยาวเพื่อให้ชนรุ่นหลังรับรู้พุทธศิลปกรรมของเขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์

สภาพปัญหาปัจจุบันของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ และเขามอรัตน์นั้น บริเวณโดยรอบของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว ปัญหาเรื่องการขยายพื้นที่ขุดเจาะน้ำมันอยู่ห่างอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพไม่ถึง 100 เมตร ปัญหามลพิษจากโรงงานน้ำตาล และการลักลอบขุดแต่งอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ และสภาพปัญหาเขามอรัตน์ ระยะทางจากข้างล่างเดินขึ้นยอดเขามีระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร สภาพป่าไม้เสื่อมโทรม เส้นทางในทางการเดินขึ้นสู่ยอดเขามีความยากลำบาก ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สนใจที่จะขึ้นไปชมความงดงามพุทธประติมากรรมแบบนูนสูงเขามอรัตน์ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นชุมชนผู้อยู่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้เล็งเห็นความสำคัญจากประเด็นดังกล่าวจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเมืองศิลปศรีเทพ: เขามอรัตน์ การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบูรณ์ จากสภาพปัญหาเชิงพื้นที่ว่ามีปัญหาอะไรบ้างและต้องการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างไรเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้ทรงคุณค่าและคงอยู่ตลอดไป ควบคู่กับการพัฒนาประเทศด้านอื่นๆ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมทางศาสนา เขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมเขามอรัตน์เมืองศิลปศรีเทพ เพชรบูรณ์
3. เพื่อการพัฒนาการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองศิลปศรีเทพ เขามอรัตน์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ในภาคสนามโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นแนวคิดการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในเมืองศิลปศรีเทพ: เขามอรัตน์ การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้ 1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมทางศาสนา ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ ทั้งหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ 2) ทำการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของวัด

และชุมชนในการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขาดมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ และ

3) สรุปผลการศึกษาที่ทำให้เห็นการพัฒนาการจัดการทรัพยากรมรดก เมืองศิลปศรีเทพ: เขาดมอรัตน์ การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรม

ขั้นตอนการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีการวิเคราะห์ ข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาในภาคสนามเพื่อวิเคราะห์การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์เขาดมอรัตน์ โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม รวม 37 รูป/คน ได้แก่ 1) ตัวแทนของผู้นำทางศาสนาในชุมชนตำบลโคกสะอาด/ตำบลศรีเทพ จำนวน 7 รูป/คน 2) ผู้นำชุมชน จำนวน 21 คน 3) ผู้นำด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว จำนวน 9 คน

ขอบเขตด้านเวลา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านเวลาโดยเริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่ ตุลาคม พ.ศ. 2565 ถึง กันยายน พ.ศ. 2566 (ประจำปีงบประมาณ 2566)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และตัวแทนของวัด ตัวแทนของชุมชน และภาครัฐ เช่น วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งหมด 37 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย โดยจำแนกตามโครงการย่อย ดังนี้ 1) โครงการย่อยที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับศิลปกรรมทางศาสนา เขาดมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เกี่ยวกับความสำคัญและอิทธิพลทางศาสนาที่มีผลต่อศิลปกรรมทางศาสนา 2) โครงการย่อยที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขาดมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ 3) โครงการย่อยที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการ เมืองศิลปศรีเทพ: เขาดมอรัตน์ การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร วิทยุกระจายเสียงต่างๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขาดมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ 2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาประมวลความรู้สรุปเป็นกรอบแนวคิดกำหนด ขอบเขตการวิจัยและกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3) สร้างสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิด เพื่อให้ครอบคลุมขอบเขตของการทำวิจัย 4) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงให้มีความตรงตามเนื้อหา 5) นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัย 6) นำข้อเสนอแนะที่ได้ปรับปรุงแล้วจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่านมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล 1) กำหนดข้อมูลและตัวชี้วัด เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดจึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง 2) กำหนดแหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับ ตัวแทนคณะสงฆ์ ประชาชน และองค์กรที่ทำงานการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน ในการอนุรักษ์เขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ 3) นำเครื่องมือวิจัยไปใช้สัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงนโยบายและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ 3 กลุ่ม รวม 30 รูป/คน ในกลุ่มทดลองจำนวน 3 ครั้ง (ทุก 3 เดือน) 4) การสัมภาษณ์กลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ ความเป็นมา การมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาร่วมสัมภาษณ์ เพื่อให้ข้อมูลนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา รวมถึงได้ข้อมูลเชิงลึกอย่างน้อย 8 ครั้ง ต่อ 4 เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการรวบรวมที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สะดวก และง่ายต่อการค้นหาข้อมูล ในการจัดทำแฟ้มเพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วย 1) แฟ้มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มหรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อยหรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อย ประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน คือ (1) ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูล วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์ (2) ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์การสัมภาษณ์เจาะลึก/การสนทนากลุ่ม หรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อย ซึ่งประกอบชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ คำหลักบรรยาย เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย จะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการจัดเก็บข้อมูลอยู่ตลอดเวลา และนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์จนได้ข้อสรุปเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมุ่งศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของวัดในชุมชน ผู้นำชุมชนในเขตชุมชนศรีเทพและภาครัฐ ประกอบด้วย วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อหารูปการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ และการท่องเที่ยวของจังหวัดเพชรบูรณ์และรองรับการยกระดับให้อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพเป็นมรดกโลกต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง เมืองศิลปศรีเทพ เขาลมอรัตน์: การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มรดกทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ศรีเทพ และศิลปกรรมทางศาสนา บนเขาลมอรัตน์ ห่างจากเมื่อโบราณศรีเทพ ไปทางทิศตะวันตกราว 15 กิโลเมตร โดยมีส่วนแกนกลาง ของถ้ำที่เกิดจากหินย้อยเป็นแนวยาวลึกเข้าไป ภายใน ส่วนที่เป็นผนังของแกนถ้ำ เป็นที่แกะสลักประติมากรรมปูนต้ำ รูปพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ธรรมจักรและเจดีย์ ประติมากรรมภายในถ้ำลมอรัตน์สามารถจัดแบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ 1 เป็นส่วน ของแกนกลางของหินย้อยที่อยู่กลางถ้ำ ด้านหน้าสุดเป็นพระพุทธรูป ยืนขนาดใหญ่ปางแสดงธรรม 2 พระหัตถ์ยืนบนดอกบัว มีขนาดใหญ่สุด สูง 2.5 เมตร พระเศียรกว้าง 32 เซนติเมตร สูง 48 เซนติเมตร เบื้องซ้ายของพระพุทธรูปประธาน ถัดเข้าไปด้านใน มีพระพุทธรูปยืนอีก 2 องค์ ขนาดความสูง 1.5 เมตร เป็นพระพุทธรูปแสดงวัตรกรรมุทราทั้ง 2 พระหัตถ์ ทั้ง 2 องค์ ทรงยืนเอียงตนเล็กน้อย พระเศียรกว้าง 14.50 สูง 30 เซนติเมตร มีเค้าโครงของส่วนพระอังสา ร่องรอยของพระหัตถ์ที่ยกขึ้นแสดงวัตรกรรมุทราทั้ง 2 พระหัตถ์ จีวรที่ตกเป็นวงโค้งแบบทวารวดี (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 37, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2566) 2) กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วยพระโพธิสัตว์สี่กร จำนวน 3 องค์ และพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ ด้านข้าง มีสถูป 1 องค์ ซึ่งภายหลังการยึดคืนพระเศียรของพระโพธิสัตว์ทั้ง 3 เศียรแล้ว จึงได้ทราบว่า พระโพธิสัตว์ อีกองค์หนึ่งถูกทำลายไปจนไม่สามารถหาได้ ทำให้พระเศียรของพระโพธิสัตว์ในประติมากรรมกลุ่มที่ 2 นี้ เหลือเศียร 1 พระเศียร (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 35, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2566) 3) กลุ่มที่ 3 อยู่ใน แถบของแกนกลางผนังถ้ำ เช่นเดียวกับพระพุทธรูปยืน 3 องค์ แต่อยู่ถัดลึกเข้าไปด้านใน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ รูปสลักของพระโพธิสัตว์ 2 องค์ เป็นพระโพธิสัตว์ 4 กร ทั้ง 2 องค์ จากลักษณะพบว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ศรีอริยเมตไตรยเพราะมีสัญลักษณ์ของสถูปที่มวยผมชัดเจน ส่วนองค์นอก สัญลักษณ์บนพระเศียรไม่ชัดเจน แต่คาดว่าเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 34, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2566) วิเคราะห์พุทธศิลปกรรม ประติมากรรมพระพุทธรูปภายในถ้ำเขาลมอรัตน์ ได้รับอิทธิพลทางศิลปจาก วัฒนธรรมทวารวดีแถบภาคกลาง (นครปฐม สุพรรณบุรี) โดยวิเคราะห์จากลักษณะของพระพักตร์ค่อนข้างเรียว พระขนงเป็นสันนูน ยาวต่อกันเป็นรูปปีกกา พระเนตรโปนเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่งแบะไม่มาก ริมพระโอษฐ์ล่างหนา ริมพระโอษฐ์บนบาง พระหนุมน การห่มจีวรคลุมเรียบไม่มีริ้ว แสดงวัตรกรรมุทรา 2 พระหัตถ์ และการนั่งแบบวิราสนะ (สมาธิ) ที่ปรากฏโดยทั่วไปในทวารวดีภาคกลาง แต่ก็มีบางส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือลักษณะของชายจีวรที่ผายออกด้านข้างและการ ปรากฏของแถบผ้าบนสบงระหว่างพระขมทั้งทั้งสองข้าง รวมถึงมีพระพุทธรูปองค์หนึ่งที่แสดงวัตรกรรมุทรา พระหัตถ์เดียว ส่วนอีกพระหัตถ์หนึ่งจับชายจีวร ซึ่งตรงกับลักษณะพระพุทธรูปทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แถบลุ่มน้ำชี

ในขณะที่กลุ่มพระโพธิสัตว์ได้รับอิทธิพลจากทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แแถบ้านฝ้าย บ้านโตนด บ้านประโคนชัย ด้วยพระพักตร์รูปไข่ พระนลาฏกว้าง พระเนตรเปิดมองตรง พระนาสิกโด่งงุ้มเล็กน้อย บริเวณส่วนปลาย ฝีพระโอษฐ์ด้านล่างค่อนข้างใหญ่ ริมพระโอษฐ์บนเรียบเล็ก ไม่ปรากฏพระมัสสุ พระหนุ ค่อนข้างเหลี่ยม อิริยาบถยืนเอียงตัวเล็กน้อย พระเกศาถักเป็นชั้นๆ และทรงชฎามงกุฏ ซึ่งมีปรากฏใน ทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนลักษณะของผ้านุ่งแบบสมพต และแบบปรีชานะ เป็นอิทธิพลของ ศิลปะเขมรก่อนเมืองพระนคร จากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงสามารถกำหนดอายุกลุ่มพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ จากเมืองศรีเทพและภาพสลักบนถ้ำอมรรัตน์ว่า ควรจะมีอายุอยู่ในช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 13 ช่วงต้น พุทธศตวรรษที่ 15

2. อนุรักษ์พุทธศิลปกรรมเขมมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักที่สำคัญ 2 กลุ่ม คือ วัด และชุมชน สำหรับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน 1 กลุ่ม คือ กลุ่มหน่วยงานราชการและองค์กรไม่หวังผลประโยชน์ในพื้นที่ ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องทำตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยในการอนุรักษ์นั้น สามารถทำได้ด้วย การดูแลรักษา รวมทั้ง การให้ความรู้ในการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขมมอรัตน์แก่ประชาชน สามารถจัดลำดับขั้นตอนได้ 2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ ขั้นที่ 1 การอนุรักษ์ด้วยการซ่อมแซม โดยหากมีสิ่งใดชำรุดเสียหาย หรือเป็นสิ่งที่ควรซ่อมแซม จะต้องแจ้งให้ผู้ดูแลรับทราบและดำเนินการเป็นสำคัญ ขั้นที่ 2 การอนุรักษ์ด้วยการดำรงรักษาส่วนที่ดีเด่นสำคัญ เมื่อสร้างส่วนใหม่จะต้องให้ สอดคล้องกับของเก่าให้ดีขึ้น โดยมีนโยบายที่เป็นหลักการสำคัญ 3 หลักการ ประกอบด้วย 1) การอนุรักษ์ต้องเป็นไปเพื่อการเก็บรักษาส่วนที่ดีให้มากที่สุด และมีความสอดคล้องกับของเก่าที่เหลืออยู่ 2) การอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่ใกล้เคียงต้องร่วมกันอนุรักษ์ให้คงอยู่อย่างเดิมให้มากที่สุดและเป็นไปตามทิศทางเดียวกัน 3) การเชื่อมั่นต่อคุณค่าในการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยการให้ความสำคัญต่อคุณค่าและสร้างความสำนึกรักในพุทธศิลปกรรมของชุมชน เพื่อการเพิ่มดำเนินการอนุรักษ์และร่วมรับผิดชอบในการตัดสินใจดำเนินการร่วมกันทุกครั้ง

“...การอนุรักษ์จะต้องแน่ใจแล้วว่า การอนุรักษ์นั้นมีความสำคัญมีคุณค่าอย่างแท้จริงถึงจะเริ่มลงมืออนุรักษ์ตามเทคนิคและวิธีการของตนเอง...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 1, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2566)

การศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์เขมมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ พบว่า วัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เขมมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ และพบปัญหาของการมีส่วนร่วม 3 ระดับ ดังนี้

2.1 ระดับนโยบาย พบว่า การบังคับใช้กฎหมาย ข้อบัญญัติและข้อบังคับเกี่ยวกับการอนุรักษ์ โบราณสถานหรือโบราณวัตถุไม่เด็ดขาด และผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่มีความรู้ทางกฎหมาย ข้อบัญญัติ และข้อบังคับเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานหรือโบราณวัตถุน้อยมาก

“...เขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เป็นสถานที่ทางพระพุทธศาสนาที่นับว่ามีความสำคัญในท้องถิ่นที่จะต้องได้รับการอนุรักษ์ และพัฒนา...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 4, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2566)

2.2 ระดับวัดและชุมชน พบว่า พุทธศิลปกรรมในพื้นที่เกิดการทรุดโทรม ขาดการดูแลรักษาอย่างถูกต้อง การขาดแคลนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในการกำกับ ดูแล บำรุงและรักษา รวมถึงการปลูกฝัง ให้คนรุ่นใหม่เกิดเกิดการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในพื้นที่ และไม่มีกิจกรรมส่งเสริมภาพลักษณ์ ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่อีกด้วย

“...การขาดแคลนบุคลากรผู้นำที่จะเข้ามาดูแล ช่วยปลูกฝังจิตสำนึก และจิตสาธารณะให้กับเยาวชนในชุมชน เป็นปัญหาหลักที่ควรเร่งแก้ไขมาก ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 3, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2566)

3. ระดับจังหวัดและองค์กรด้านวัฒนธรรม พบว่า การมีส่วนร่วมส่งเสริมและการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านวัฒนธรรมมีน้อยและไม่ต่อเนื่อง

“...ฝ่ายปกครองท้องถิ่นและฝ่ายปกครองท้องที่ควรเข้ามามีส่วนร่วม อย่างเข้มแข็งและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งเทศบาลหรือองค์การบริหาร ส่วนตำบลตลอดจนสภาวัฒนธรรมตำบลและสภาวัฒนธรรมอำเภอ ควรขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์และพัฒนาพุทธศิลปกรรมของเขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายเหล่านั้นมาร่วม ในการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของเขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรนำพุทธศิลปกรรมของ เขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ มาเป็นทุนทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมแล้วนำมาปรับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริม และอนุรักษ์...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 5, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2566)

ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์เขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ ตามแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่าย จำแนกได้เป็น 4 แนวทาง ดังนี้

3.1 แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้นโยบายการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ การถ่ายทอดความรู้ด้านนโยบาย และควบคุมการบังคับใช้กฎหมาย และมีมาตรการเด็ดขาด เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนการตราข้อบัญญัติท้องถิ่นเพิ่มเติมในการอนุรักษ์เขามอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์

3.2 แนวทางการปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ การเสริมสร้างจิตสำนึก ปลูกฝังคุณค่า และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม ด้วยการจัดอบรมให้ความรู้สำหรับเยาวชน ประชาชน ชุมชน และวัดในชุมชนเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในการดูแลรักษาและอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องต่อไป

3.3 แนวทางการสร้างและพัฒนาภาคีเครือข่ายท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ การจัดกิจกรรมฝึกอบรมและลงพื้นที่สำรวจสถานที่จริง เพื่อการพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะทาง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของท้องถิ่น ส่งผลให้สามารถถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างถูกต้องและ น่าสนใจ รวมทั้งการพัฒนาทักษะการสื่อสารและเทคนิคการนำเสนออย่างมืออาชีพเพื่อให้สามารถ นำไปสร้าง ประสิทธิภาพที่ดีและน่าจดจำให้กับสาธารณชน และทำให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมใน ท้องถิ่นของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4 แนวทางการเสริมสร้างภูมิทัศน์ทางพระพุทธศาสนาชุมชน โดยมุ่งเน้นประเด็นที่สำคัญ ที่สุด คือ การรักษาและฟื้นฟูสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ และคุณค่าทางพุทธศิลปกรรมชุมชน และเสริมสร้างบรรยากาศที่สงบและเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม และการใช้ชีวิตตามวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน เช่น การพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญของช่างฝีมือด้าน การบูรณะสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมท้องถิ่น การจัดกิจกรรมในงานบุญ งานเทศกาล หรือการ ปฏิบัติธรรม เป็นต้น (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 25, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2566)

การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์เขาดมอรัญ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ แสดง ผลการวิจัยดังต่อไปนี้ 1) ข้อจำกัดในการเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ มีดังนี้ (1) เครือข่ายชุมชน ทำ หน้าที่อย่างมีขอบเขตจำกัด เนื่องจากขาดการให้ความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้งบประมาณและบุคลากรผู้เชี่ยวชาญไม่เพียงพอและไม่สอดคล้องกับการทำนุบำรุง ดูแลรักษา สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุในพื้นที่ (2) เครือข่ายวัด ด้วยขอบเขตและข้อบังคับที่มีอย่างจำกัด เช่น ข้อบังคับและระเบียบที่ต้อง ปฏิบัติในการจัดกิจกรรมและการใช้ทรัพยากรภายในวัด การปฏิบัติตาม ข้อบังคับขององค์กรศาสนาและ หน่วยงานท้องถิ่น เป็นต้น และ (3) เครือข่ายภาครัฐ มีบทบาทในการ สนับสนุนการมีส่วนร่วมตามการปฏิบัติหน้าที่แบบ ปกติ บางส่วนอาจจะต้องขออนุญาตจากทางภาค รักรัฐในการทำหน้าที่ของตนให้ลุล่วงไปด้วยดี และหากมีกฎ ข้อบังคับเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้งานและบทบาท นั้นล่าช้าลง บางส่วนก็ต้องการกำลังเสริมจากภาคประชาสังคม

ดังนั้น การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์เขาดมอรัญ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ มีดังนี้ 1) การเสริมสร้างเครือข่ายภาคีเครือข่ายชุมชนรุ่นใหม่ 2) การเสริมสร้างเครือข่ายฐานข้อมูลและ ทรัพยากรพุทธศิลปกรรม เพื่อการเชื่อมโยงกลุ่ม เครือข่ายวัฒนธรรมในพื้นที่ และใช้เทคโนโลยีใหม่สร้าง ระบบฐานข้อมูล 3) การเสริมสร้างเครือข่ายพุทธศิลปกรรม โดยการจัดตั้งเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญทางพุทธ ศิลปกรรม เช่น ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา ช่างฝีมือท้องถิ่น นักอนุรักษ์ท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ศิลปิน องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร

4. ศักยภาพการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองศิลปะศรีเทพ เขาอมรรัตน์ โดยมีรายละเอียด จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก สรุปได้ดังนี้ 1) ด้านสถานที่ท่องเที่ยว จากการสำรวจการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองศิลปะศรีเทพ เขาอมรรัตน์ พบว่าภายในถ้ำเขาอมรรัตน์มีภาพสลักทางพระพุทธศาสนา คุณค่าความศักดิ์สิทธิ์ เขาอมรรัตน์น่าจะถูกใช้เป็นแลนด์มาร์คในยามเดินทางในละแวกนั้นได้อย่างดี 2) ด้านบุคลากร พบว่ายังไม่มีหน่วยงานใดที่จัดหาบุคลากรเพื่อการประชาสัมพันธ์หรืออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ มีเพียงระบุชื่อและหมายเลขโทรศัพท์ของผู้ติดต่อประสานงานไว้ที่บริเวณด้านหน้าทางขึ้นเขาอมรรัตน์เท่านั้น 3) ด้านการจัดกิจกรรม จากการสำรวจพบว่า มีกิจกรรมที่ทางส่วนราชการจัดขึ้น เช่น กิจกรรมการแข่งขันเดิน-วิ่ง พิชิตเขาอมรรัตน์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ 4) ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนในเขตตำบลโคกสะอาดซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของเขาอมรรัตน์มีการจัดกิจกรรมประเพณีโดยมีชื่อว่า “ขึ้นเขาอมรรัตน์ ทักขิณาวรรต เขาลังนอก” โดยจะจัดงานดังกล่าวปีละหนึ่งครั้ง 5) ด้านการประชาสัมพันธ์ ผ่านเว็บไซต์ของเทศบาลตำบลโคกสะอาด มีเว็บไซต์ของกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬาที่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเขาอมรรัตน์ 6) ด้านการประสานงาน จากการศึกษาพบข้อมูลแสดงที่ตั้งและหมายเลขโทรศัพท์ สำหรับผู้สนใจแหล่งท่องเที่ยว มีป้ายแสดงที่ตั้ง ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ 7) ด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนในชุมชนตำบลโคกสะอาด เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจ การร่วมกันปฏิบัติ และรวมกันรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ในแนวนโยบายให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัย เมืองศิลปะศรีเทพ: เขาอมรรัตน์ การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มรดกทางวัฒนธรรม สามารถอภิปรายผลดังนี้

1. พระพุทธรูปจัดอยู่ในทวารวดีตอนกลาง เนื่องจากมีพระพักตร์ค่อนข้างแบน แป้นขมวดพระเกศาใหญ่ พระเนตรต่อกันเป็นสันคล้ายปีกกา อุษณิษะเตี้ย ไม่มีพระรัศมี แต่มีความแปลกคือ พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระโอษฐ์ได้สัดส่วนไม่แบะกว้าง เหมือนศิลปะทวารวดีอื่น จึงเป็นไปได้ว่า ช่างศรีเทพเริ่มออกแบบพุทธศิลป์เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดของศาสตราจารย์ ฌอง บวสเซอริเยร์ ที่กล่าวว่า ศิลปกรรมเมืองศรีเทพควรจัดเป็น สกุลช่างเมืองศรีเทพ โดยให้เหตุผลว่า ประติมากรรมของช่างศรีเทพ มีรูปแบบเฉพาะทั้งประติมากรรมเนื่องในศาสนาฮินดู มหายาน มีความใกล้เคียงกับศิลปะทวารวดี ศรีวิชัย และลพบุรี ที่ผสมผสานเข้าด้วยกัน จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนศิลปะในสกุลอื่น พระพักตร์ของพระพุทธรูปถ้ำอมรรัตน์ มีความสวยงามและสมส่วนกับขนาดของใบหน้า การห่มจีวรของพระพุทธรูป ครองจีวรห่มคลุมเรียบ ไม่มีริ้ว มีชายผ้าตกลงด้านหน้าเป็นรูปตัวยู ชายจีวรด้านข้างแผ่ออก

และเป็นริ้วช้อนหลายชั้น ปรากฏแถบผ้าบนสรวงระหว่างพระขงทั้งสองข้าง ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะปาลา สอดคล้องกับแนวคิดของหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2539) ที่กล่าวว่า ต่างครองจีวรบางแนบติดกับพระองค์ โดยไม่ได้นำแบบอย่างพระวรกายที่อ้วน เตี้ย พระเศียรใหญ่ พระพักตร์หนา มาด้วย ซึ่งมีความใกล้เคียง

2. การมีส่วนร่วมอนุรักษ์เขาดมอรัตน์ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ จำเป็นต้องมีการบังคับใช้และให้ความรู้ทางกฎหมาย ข้อบัญญัติ และข้อบังคับที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อการกำกับ ดูแล บำรุง รักษา และปลูกฝังจิตสำนึกความตระหนักรู้ให้กับทุกคนในชุมชน ดังที่ Habermas (1984) ระบุว่า พื้นฐานการวางแผนร่วมกันถือเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิภาพ ยุติธรรม และถูกต้องตามกฎหมาย และประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตามกรอบการวางแผนร่วมกันนั้นมีความสัมพันธ์กับอำนาจที่ฝังรากลึกอยู่ภายในสังคม การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน วัด และภาครัฐ เพื่อการพัฒนา สนับสนุน เสริมสร้าง และจัดสรรในการบริหารจัดการและดำเนินการให้เป็นไปตามบทบาท หน้าที่ของแต่ละกลุ่มภาคประชาสังคม (ชุมชน วัด ภาครัฐ) (อรทัย ก๊กผล, 2546) ที่มีความเชื่อมโยง เป็นไปตามทิศทางเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมด้านความร่วมมือและการตอบแทน ด้านอำนาจและชื่อเสียง ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคม ด้านทรัพยากรและข้อมูล ด้านความปลอดภัยและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง และด้านความสามัคคี

3. การพัฒนากิจกรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองศิลปะศรีเทพ : เขาดมอรัตน์ การพัฒนา กิจกรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองศิลปะศรีเทพ เขาดมอรัตน์ มี 5 ด้าน คือ 1) ด้านสิ่งดึงดูดใจ 2) ด้านกิจกรรม 3) ด้านการเข้าถึง 4) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 5) ด้านที่พัก การพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นการ กระตุ้นให้นำเอาทรัพยากรของประเทศไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดมีการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นไปในแนวทางของด้านธุรกิจและบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ การให้บริการด้าน สิ่งดึงดูดของกิจกรรมการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกสบายและที่พักที่จะนำมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายกับทุกช่วงวัย การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลได้สะดวก เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ปรับปรุงที่พักแบบสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนเน้นการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมมากขึ้น การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเน้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน สอดคล้องกับธนาวดี ปิ่นประจักษ์ (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สถาบันการศึกษา เป็นต้น จำเป็นต้องให้การสนับสนุนและเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องแก่ชาวบ้าน มีการประสานงานกับหน่วยงาน ทุกฝ่ายและทุกครั้งที่จัดอบรม โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและการหาทางออกให้กับประชาชน รวมทั้งการจัดตั้งอำนวยการความสะดวกและสาธารณูปโภคอย่างทั่วถึง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

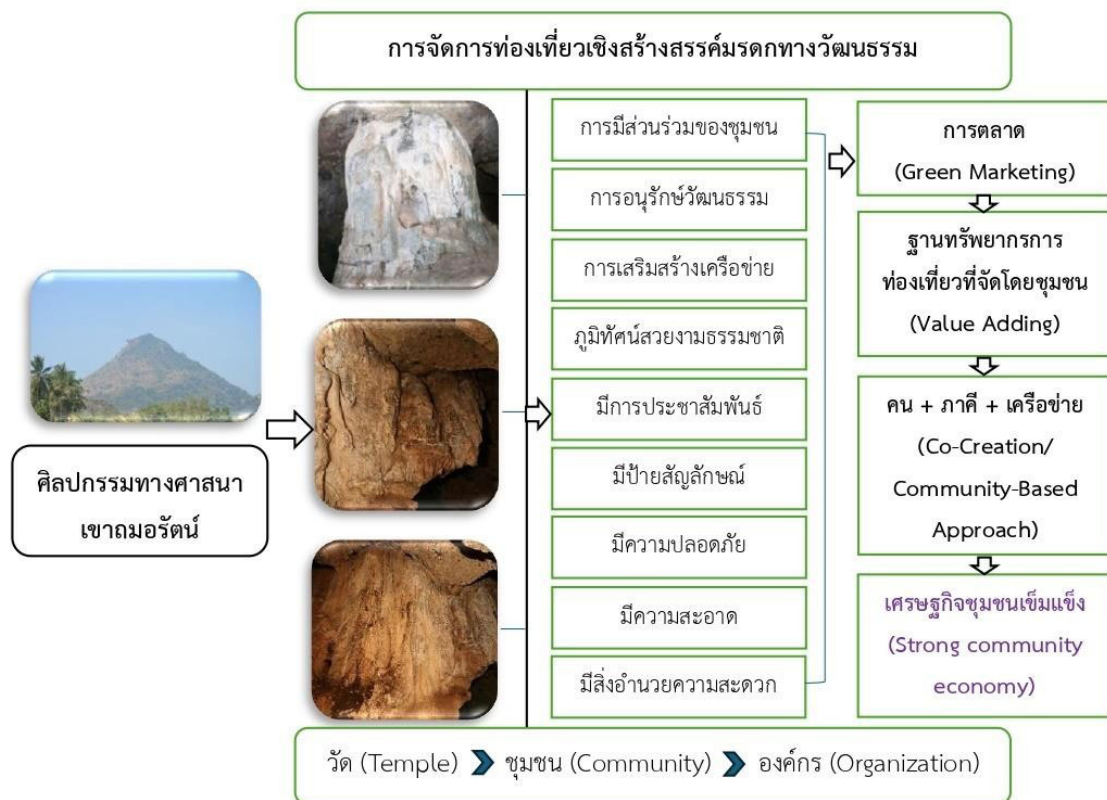
ชุมชนควรปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของ อุทยาน ประวัติศาสตร์ศรีเทพ เขาคมอรัตน์ ให้กับประชาชน เด็กและเยาวชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อการเสริมสร้างองค์ความรู้รวมทั้งการปรับภูมิทัศน์โดยรอบเขาคมอรัตน์ให้เหมาะสม และจัดประชาสัมพันธ์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากลยุทธ์การเสริมสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมที่เสี่ยงต่อการทำลายและสูญหาย โดยให้ความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาปลูกฝังจิตสำนึก และการตระหนักรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่พุทธศิลปกรรมเหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจซึ่งมุ่งเน้นการ ดำเนินการศึกษา รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับวัดและชุมชน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองศิลปะศรีเทพ เขาคมอรัตน์ การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรม จากการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลหนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสามารถสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรม องค์ความรู้ที่ได้รับตามที่นำเสนอถึงภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2550). *อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ธนาดี ปิ่นประจักษ์. (2564). *การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม
กลุ่มชาติพันธุ์อุรังคชาโยจในพื้นที่เกาะลันตา*. (ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2560). *พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2539). *ศิลปะขอม*. กรุงเทพฯ: ชุมนานาชาติ.
- อรรถ กักพล. (2546). *Best practices ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านความโปร่งใส
และการมีส่วนร่วมของประชาชน*. นนทบุรี: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action: Reason and the rationalization
of society*. Boston: Beacon Press.